

לשקעו מבערב (רש"י וראב"ד).

בשיטת הרמב"ם מצינו חידושים נוספים בסוגיה זו: לדעתו תרומת הדשן היתה לאחר עלות השחר, וממילא לאחר שהעלו את הכיור לקידוש ידים ורגלים עבור תרומת הדשן לא היה כל צורך לשוב ולשקעו. הרמב"ם מזכיר גם פתרון אחר לגמרי לבעיית הלינה: כלי חול שהורכב על הכיור ובו ניתנו מים שלא נפסלו בלינה.

נחלקו ראשונים: יש אומרים שלדעתו צריך לשקע את הכיור לפני עלות השחר, ולא קודם לכן (רש"י); יש אומרים שצריך לשקעו כבר בשקיעת החמה, אבל מותר להעלותו לכל צורך שהוא במשך הלילה (שטמ"ק); ויש אומרים לאורך גיסא, שאין כל מצוה לשקעו ולמנוע את פסול המים (משתמע בדעת הרמב"ם).

להלכה פסק הרמב"ם שאין כל חובה לשקע את הכיור. אולם בראשונים אחרים נראה שנקטו כדעת ר' יוחנן, שיש

## מערכה מה. כמות המים הדרושה בכיור ובקידוש (כא,ב-כב,א)

אלעזר ואיתמר ופינחס עמהם, הרי ארבעה, וכנראה גרס אחרת מרש"י<sup>2</sup>.

מה עניינו של מספר זה, ארבעה כהנים דווקא? ניתן לומר, שהכיור צריך להספיק לכלל הכהנים, ומצאנו שהמספר הקטן ביותר של 'כלל הכהנים' הוא ארבעה, כפי שהיה בתחילת ימי המשכן. ולא נתנה התורה דבריה לשיעורין, שבכל דור ישערו כפי מספר הכהנים המשמשים בקודש, אלא בכל דור ישערו כפי כלל הכהנים בתחילה.

יתכן לשער שיש טעם אחר למספר זה: מצאנו בסילוק לחם הפנים, שיש לעשותו בארבעה כהנים בבת אחת (מנחות פ"א מ"ז), להחזקת הלחם החדש והישן, כדי לשמור על רציפות ה"תמיד". זהו המניין הגדול ביותר של כהנים שנדרש לעבודה כלשהי בבת אחת<sup>3</sup>. מכיוון שכך, הצריכה התורה שתהיה אפשרות לארבעה כהנים לקדש בבת אחת.

האם דברי ר' יוסי בר' חנינא מוסכמים? בגמ' לא נאמר במפורש שיש מחלוקת בדבר, אלא שר' יונתן (יט,ב) דרש את הפסוק האמור לעניין אחר, שרק קידוש המעכב בבני אהרן מעכב גם באהרן, לאפוקי קידוש יום הכיפורים. הגמ' אומרת שחזקיה, שלמד את הדין שקידוש יוה"כ אינו מעכב ממקור אחר, נזקק לפסוק "משה ואהרן ובניו" לדרשתו של ריב"ח. יתכן, אם כן, שר' יונתן חולק על הלכה זו, וסובר שהתורה לא קצבה כלל כמות מים לכיור (בשפת אמת יט,ב) הסתפק בדבר). אפשר עוד, שר' יונתן סובר שניתן ללמוד מפסוק זה את שתי ההלכות, וכך משמע ברמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ה הל' ז, יג), המביא את הפסוק "ורחצו אהרן ובניו ממנו" בין לגבי ההלכה שקידושי יוה"כ לא מעכבים ובין לגבי שיעור ד' כהנים, ותמה על כך בעל חק נתן (וכדברי הרמב"ם כתב גם הסמ"ג עשה קעה, אלא שהביא בשתי ההלכות את

**נאמר** בתורה (שמות ל"ח): "ועשית כיור נחושת וכנו נחושת לרחצה... ונתת שמה מים". לא נאמר בתורה מה גודלו של הכיור וכמה מים יש לתת בו, וכמה מים יהיו בכל קידוש וקידוש על ידי הכהן ורגליו. הגמרא קובעת שבכיור צריך להיות "כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו", ושיעור זה טעון בירור: האם מדובר על גודל הכיור, או על כמות המים שיש בו בפועל? האם כמות זו צריכה להיות בו בכל קידוש במשך היום, או שמא רק בשעת מילוי, ומאותה שעה כמות זו פוחתת, כשהכהנים משתמשים בכיור? והאם דין זה מעכב, או אינו אלא לכתחילה?

באשר לכמות המים הדרושה לקידוש ידים ורגלים – זו לא התפרשה בדברי חז"ל, ואפשר שאכן אין כמות קבועה לכך, וכל כהן ישתמש במים כרצונו, על פי גודל ידיו ורגליו ומידת נקינותו בטרם הקידוש. ברם, מן ההגדרה לגבי הכיור, שצריך שיהיו בו "כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו", מתברר שקיימת הגדרה כלשהי ל"כדי קידוש", ולו רק כאומדן לכמות הנצרכת לכהן ממוצע, ויש לברר את השיעור המדובר.

### שיעור ד' כהנים – מקורו ועניינו

בגמ' מובא מאמרו של ר' יוסי בר' חנינא: "כל כיור שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו – אין מקדשין בו, שנאמר (שמות מ,לא) בתיאור הקמת המשכן): "ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו". רש"י (יט,ב ד"ה משה) מסביר את הדרשה: "משה ואהרן – תרין, ובניו – תרין, שאף משה כהן היה בשבעת ימי המילואים. ואע"ג דלא כיהנו בבת אחת, מיהו קרא להכי מידריש"י<sup>1</sup>. הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ה,יג) מביא את הדרשה באופן שונה: "שנאמר 'אהרן ובניו', והיו

רק אהרן ובניו. הכסף משנה מקשה, שמאחר ובאותה עת היו נדב ואביהוא חיים יש להצריך חמשה כהנים או אף ששה (אם מחשבים גם את פנחס), ועל כך עיין ברכת הזבח יט,ב וערוך השולחן סי' מב, ד-ו ויריעות שלמה בהל' ביאת המקדש.

3. העלאת אברי העולה, שנעשית בששה כהנים לכבש ואחד עשר לאיל ועשרים וארבעה לפר, אין הכרח שתיעשה ביחד, ומותר להעלות את האברים בזה אחר זה.

1. בשטמ"ק (יט,ב אות ג) הביא בשם הר"מ שאת העבודות הרגילות שבכל יום עשה משה גם ביום השמיני, ועיין להלן מערכה רסז הערה 4.

2. רש"י למד מהפסוק בפרשת פקודי, שם נזכר גם משה כאחד מהמקדשים בכיור, וכגורסת הגמרא שלפנינו, וכן גרס הסמ"ג (עשה קעה). הרמב"ם כנראה גרס בגמרא את הפסוק בכי תשא: "ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם", שבו הוזכרו

סיוע להבנה זו, שמדובר על כמות המים בפועל, מקושיית הגמ' מן הברייתא: "כל הכלים מקדשין, בין שיש בהן רביעית בין שאין בהן רביעית". לכאורה יכלה הגמ' ליישב קושייתה בנקל, ש"בין שיש בהן" היינו מים בפועל, ואילו ריב"ח הסתפק בגודל בלבד! ומשלא תירצה כך, משמע שריב"ח הצריך כמות מים הראויה לד' כהנים. אלא שיש לדחות, שהגמ' לא תירצה כך משום שמלשון הברייתא "כל הכלים מקדשין" משמע, שבאה לחדש דין בהלכות הכלי הראוי לקידוש, ולקבוע שאפילו כלי קטן כשר לכך<sup>8</sup>.



כל כיוור שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו - אין מקדשין בו. דין זה נלמד מהגדרת ייעודו של הכיוור בתחילה, לרחיצת משה אהרן ובניו.

### האם בכל קידוש נדרש שיעור זה?

יש לברר, האם בכל קידוש וקידוש חובה שיהיו בכיוור כדי ד' קידושים, או שמא אין זה אלא בקידוש הראשון לאחר מילוי הכיוור מחדש? באחרונים מצאנו דעות שונות: יש המצריכים כמות זו בכל קידוש וקידוש<sup>9</sup>, ויש מקילים שדי בכדי ד' כהנים בקידוש הראשון בלבד<sup>10</sup>.

נראה ששאלה זו תלויה בהבנת מהותו של דין זה, וניתן להציע בו כמה וכמה הבנות אפשריות:

א. **דין בכיוור** – המילה 'כיוור' פירושה: כלי המכיל מים רבים, כדי ד' כהנים, ואם אין בו מים בכמות זו – אין עליו שם 'כיוור'<sup>11</sup>. לפיכך צריך שיהיו בו בכל עת כדי ד' כהנים.

הפסוק "ורחצו ממנו משה אהרן ובניו", כגרסה שלפנינו (בגמ').

מכל מקום, נראה בגמ' שהלכה כריב"ח, שכן בסוגיה כאן אחרוני האמוראים דנים ביישוב שיטתו מקושיית הגמ' מן הברייתא. עוד נאמר בגמ' (כב,א): "אמר ריש לקיש: כל המשלים למי מקוה משלים למי כיוור", ומשמע שקיים שיעור כלשהו למי הכיוור, וכפירוש רש"י: "משלים למי כיוור – לשיעור ד' כהנים" (וכן בראב"ד בבעלי הנפש, שער המים סי' ג, מאירי ב'קונטרס בית יד' שער חמישי ובר"ש במקואות פ"ב מ"י). אכן, דברי ריב"ח מובאים להלכה בראשונים (רמב"ם וסמ"ג הנ"ל; מאירי סוטה טו,ב; חינוך מצוה קו).

### שיעור ד' כהנים – גודל הכיוור או שיעור מימיו?

יש לברר את כוונת ריב"ח, האם לדעתו צריך שיהיו בכיוור מים כדי ד' קידושים, או שדי בכך שהכיוור גדול כדי להכיל כמות כזו, ואז ניתן לקדש ממנו אפילו כשמימיו מועטים?

הרמב"ם (שם) פוסק: "כמה מים צריכים להיות בכיוור? אין פחות מכדי לקדש ממנו ארבעה כהנים". מפורש בדבריו, שזהו שיעור המים, ולא רק גודל הכיוור (וכן בפירוש המשנה בזבחים ב,א: "ולא יהו המים שבכיוור פחות מכדי לארבעה כהנים"). ואם היה זה דין בגודל הכיוור – ראוי היה להביאו בהלכות בית הבחירה, ולא בהלכות הקידוש. כך גם עולה מהראשונים הנ"ל (רש"י ראב"ד ומאירי), שפירשו את דברי ריש לקיש "כל המשלים למי מקוה משלים למי כיוור" על השלמת שיעור ד' כהנים, ומוכח שזהו שיעור במים.

שיטת רש"י בעניין זה אינה ברורה. רש"י (יט,ב) מפרש את דברי ריב"ח: "שאיין בו – שאין מחזיק מים כשיעור ארבע קידושים". ניתן לדייק מלשונו "מחזיק", שיש צורך שלכיוור תהיה יכולת להכיל מים בשיעור ארבעה קידושים, אך אין צורך שבפועל כאשר הכהן בא לקדש יהיו בכיוור מים בכמות זו<sup>4</sup>, וכך הבינו זאת כמה מפרשים<sup>5</sup>. מאידך, רש"י עצמו (כב,א ד"ה משלים) מפרש, כאמור, את המימרא "כל המשלים למי מקוה – משלים למי כיוור" "לשיעור ד' כהנים" (ולא לשיעור קידוש בודד), הרי שנדרשים מים בשיעור זה. לפיכך נראה, שכוונת רש"י כאן לומר ההיפך: מהלשון "שאיין בו כדי לקדש" ניתן להבין, שמדובר על חלל הראוי לד' כהנים<sup>6</sup>, ולכן בא רש"י לחדש שצריך שיחזיק מים בפועל<sup>7</sup>.

7. כן כתב בדעתו בשו"ת חבלים בנעמיים סי' קז, וכיו"ב לשון רש"י בגיטין טו,ב ד"ה מרביעית: "כלי מחזיק רביעית מלא מים", עיין שם.

8. שפת אמת ומעיל שמואל הנ"ל הערה 5.

9. כן כתבו כמה מפרשים בדעת הרמב"ם, ראה להלן הערה 14.

10. טהרת הקודש זבחים כב,א; ליקוטי הלכות שם; שפת אמת ויכהן פאר הנ"ל בהערה 5, בביאור לשון רש"י הנ"ל: "שאיין מחזיק מים כשיעור ארבע קידושים".

11. כן כתבו במרכבת המשנה (הל' ביאת המקדש ה,יא) ובחידושי הגרי"ז כאן, וכן בצפנת פענח (ח"ג בהשמטות דף נד,א), וכתב שאם אין בכיוור כדי ד' כהנים – הדבר מעכב את כל עבודת המקדש, משום ש"הכיוור וכונו מעכבין", וראה להלן מערכה קלד.

4. בדרך כלל, הלשון "מחזיק" מובנה - ראוי להכיל, ולא מכיל בפועל, כדוגמת הגמ' בברכות (מ,א): "כלי ריקן - מחזיק, מלא - אינו מחזיק". וכך מדייקת הגמ' בחולין (קז,א): "ואמר רבא: כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים, הא מחזיק - אע"ג דלית ביה"; אם כן, יתכן שהדיוק שם נובע משינוי הלשון בהשוואה למאמר אחר של רבא שם: "כלי שאין בו רביעית".

5. מעיל שמואל כא,א; יריעות שלמה הל' ביאמ"ק שם. כעין זה דייקו גם בשפת אמת (יט,ב וכב,א) וביכהן פאר (כא,ב), אך נראה מדבריהם שמצריכים שיהיו בפועל מים בשיעור זה, והכשירו רק כשנחסרו אחר כך, ראה להלן.

6. כדוגמת לשון הגמ' בשבת (עח,ב): "נייר חלק, אם יש בו כדי לכתוב שתי אותיות", דהיינו שיש בו מקום לכתוב שתי אותיות, ולא שיש בו דיו לכתוביה.

'כיוור' תלוי בכך אלא דין הוא בניהול המקדש, והאיסור לקדש כשאין בו כדי ד' כהנים הוא כעין סייג לדבר, הרי ודאי אין בעיה בכך שתוך כדי קידושו נחסרים המים.

לאחר בירור הסברות לכאן ולכאן, ננסה לפשוט את הספק מסוגיית הגמרא ופירושי הראשונים.

### משמעות הסוגיה ודברי הראשונים

א. הגמ' מקשה על דין זה שצריך כדי ד' כהנים מברייתא: "כל הכלים מקדשין, בין שיש בהן רביעית בין שאין בהן רביעית, ובלבד שיהיו כלי שרת!" ומתרת: "בקודח מתוכו", כלומר, שמדובר בכלי קטן המחובר לכיוור עצמו (רש"י), או ששאב מן הכיוור הגדול בכלי קטן (תוס'). מקושיית הגמ' משמע ששיעור ד' כהנים נדרש כל הזמן, כי אם כיוור שהתמעט מימיו כשר לקדש בו, מדוע נזקקה הגמ' לתירוץ "בקודח מתוכו", ולא פירשה בפשטות, שהאפשרות לקדש במים מועטים היא בכלי שהיו בו מתחילה מים רבים?

על כך יש להשיב, שלשון הברייתא משמעה שעוסקת בכלים עצמם, שהם קטנים ואין בהם כדי ד' קידושים, ואם כן אין להעמיד בכיוור שהיו בו בתחילה מים רבים (טהרת הקדש; ליקוטי הלכות). בפרט מובן כך על פי פירוש רש"י בד"ה כל הכלים מקדשים "מים שנתקדשו בהן לקדש את הידים והרגלים", שהברייתא לא באה רק לומר שניתן לקדש בהם את הידים והרגלים, אלא שגם ניתן לקדש בהם את המים, וממילא מובן שלא מדובר במקרה שהיו בהם קודם מים רבים.

אולם תוס' (ד"ה בין) מפרשים את הברייתא "בין שאין בהן רביעית", שהיתה בכלי רביעית מתחילה<sup>12</sup>, וכוונת הברייתא כך: "כל הכלים מקדשין – ידים ורגלים, ולא את המים כפרש"י – בין שכעת יש בהן רביעית ובין שכעת כבר אין בהן רביעית". לפירושם עולה השאלה ביתר שאת: מדוע לא תירצה הגמ' שמדובר שהיו בכלים מתחילה כדי ד' כהנים? ונראה שאכן תוס' מצריכים כדי ד' כהנים בכל קידוש וקידוש (שפת אמת; אך עיין בטהרת הקודש).

ב. לכאורה מוכח מתוס' להיפך, שכן הם מפרשים את התירוץ "בקודח מתוכו", שמדובר במי ששואב מן הכיוור בכלי קטן, ומכיוון שמים אלו באו משיעור גדול – הרי הם כשרים לקידוש גם בכלי שרת שאין בו כדי ד' כהנים. מעתה יש לומר: אם מים מועטים הבאים מכלי גדול כשרים – קל וחומר למים מועטים בכלי שבו עצמו היו מים כשיעור! אבל יש לחלק, על פי ההסברים השונים שהוצעו לעיל לדין זה: הקידוש צריך להיות מן הכיוור או ממים שנלקחו ממנו, ואם אין בו כדי ד' – אין זה 'כיוור', ואם יש בו ד' – המים שנשאבו ממנו כשרים, כי נלקחו מ'כיוור'; אבל אם בכיוור עצמו נתמעטו – אין כאן 'כיוור' כלל. או בדרך אחרת (על פי ההבנה השלישית לעיל): גזרה התורה שיש להקפיד

ב. דין בקידוש המים – מכיוון שקבעה התורה שיש לתת בכיוור כשיעור ד' כהנים, אם ניתנה בו כמות קטנה מזו – אין הכיוור מקדש את המים, שכן כלי שרת מקדשים רק בשיעורם המלא (זבחים פח,א, ועיין מערכה ריד). ומים שלא נתקדשו – אי אפשר לקדש בהם ידיו ורגליו (רש"י להלן כא,ב ד"ה כל הכלים וסוכה נ,א ד"ה גזירה). לדרך זו, אם ניתנו בכיוור מים בשיעור זה, ואחר כך נחסרו – ניתן לקדש בהם, שכן כבר נתקדשו, ואם מתחילה לא ניתנו כשיעור – אין הקידוש מהם מועיל.

ג. דין בניהול המקדש – הכלי ראוי להיקרא 'כיוור' גם ללא שיעור זה, ואף מקדש את מימיו אם יש בהם כדי הנדרש לקידוש עבור כהן אחד, אלא שקבעה התורה הלכה מיוחדת בניהול המקדש, שיש להכין בכיוור מים רבים לצורך העבודה. הלכה זו ניתנת להתפרש בשתי דרכים: האחת, שחובה לדאוג שבכל עת יהיו בכיוור מים בכמות זו, ואם כן יש להקפיד על כך בכל קידוש וקידוש; השניה, שאין צורך שכך יהיה בכל עת, אלא שבכל פעם שממלאים אותו – מפני שמימיו נגמרו, או נפסלו בלינה – ימלאוהו בכמות המספיקה לכמה כהנים. בין כך ובין כך, יתכן שמעצם הקידוש הרי הוא כשר גם אם לא נתקיימה הלכה זו, והחובה שלא לקדש עד שיתנו בכיוור מים בכמות זו היא סייג לדין זה.

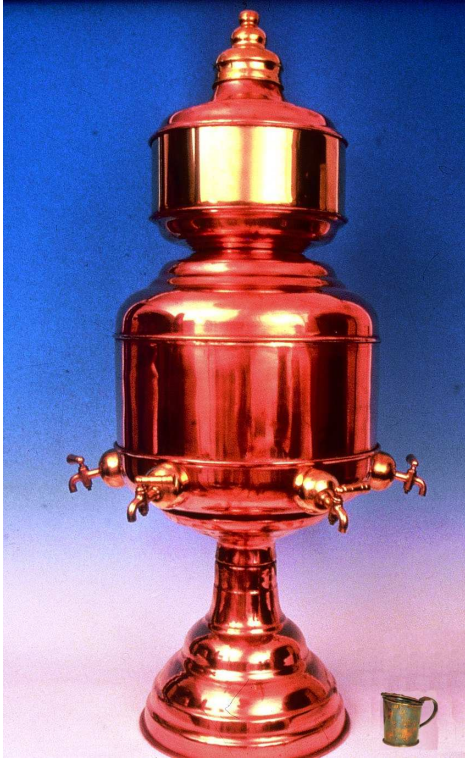
מן הלימוד מ"ורחצו ממנו" וכו' ניתן להבין, שאין חובה שתמיד יהיו בכיוור כדי ד' כהנים: מכיוון שהתורה לא נוקטת במפורש גודל כלשהו לכיוור וכמות מימיו, אנו לומדים על גודלו מהאופן בו הוא תיפקד, רחיצת משה אהרן ובניו. ממילא משתמע, שאם היו בו מים בשיעור זה בתחילה – יכלו הכהנים לקדש בו כמות שהוא, ולא מסתבר שאחרי קידושו של משה יצטרך אהרן למלא את הכיוור מחדש. ויש לדחות, שלא למדנו מן הפסוק על גודלו של הכיוור כלל, אלא על כמות המים המחויבת להיות בו, שבכל עת ובכל שעה יהיו בכיוור מים המספיקים לד' כהנים. ממילא ניתן לעשות כיוור שאינו מכיל אלא כדי ד' כהנים, ולמלאו אחרי כל קידוש, וניתן גם לעשות כיוור גדול יותר, כגון כדי שבעה כהנים, וכך יכלו כולם לקדש בו ברצף, ומסתבר שכך אכן נעשה.

יש לשאול, אם דין הוא בכיוור שיהיו בו תמיד מים כדי ד' כהנים, כיצד אומרת הגמ' שניתן לקדש מכיוור שיש בו כדי ד'? הרי בשעה שהכהן הראשון מתחיל לקדש יוצאים מים ממנו והכיוור נחסר משיעורו, ובהשלמת הקידוש כבר אין כאן "כיוור"! על כך יש להשיב, שמכיוון שעניין ד' הכהנים הוא שהכיוור יהיה ראוי לתפקוד המקדש, התמעטות המים מחמת קידוש הנעשה כעת איננה פוגמת בו, שהרי "לכך נוצרת". אבל לאחר הקידוש, כשכעת הכיוור אינו ראוי לארבעה כהנים, יש בכך פגם, וצריך להוסיף עליו. וכל שכן אם נקוט כאפשרות השלישית שהוצעה לעיל, שאין שם

12. ואם לא כן אין לקדש בו, דומיא דנטילת ידים, שניתן ליטול בפחות מרביעית רק אם באו "משיירי טהרה".

הלכות סובר שזוהי הדרכה כיצד רצוי לנהל את המקדש (כאפשרות השלישית הנ"ל), ואילו במנחת חינוך נוקט שזוהו דין בחלות שם כיוור, או בקידוש המים, ולפיכך הרי הוא מעכב<sup>15</sup>.

בשפת אמת כתב גם הוא כליקוטי הלכות שדין זה אינו מעכב, אך מטעם אחר, משום שאמנם אין זה 'כיוור' אבל עצם קיומו של הכיוור אינו מעכב, וניתן לקדש בכלי זה כבכל כלי שרת אחר.



קידוש בפחות מרביעית הלוג. לדעת רש"י המים שבכלי הקטן, ששיעורם פחות מרביעית, מספיקים לקדש, שכן בקידוש לא נאמר שיעור (אם כי, למעשה לדעתו אין לקדש בכלי קטן אלא אם כן הוא מחובר לכיוור, ראה במערכה הבאה). לדעת תוספות יש לקדש ברביעית לפחות, כמו בנטילת ידים, והאפשרות לקדש בכלי שיש בו פחות מרביעית היא רק אם בכלי זה היו קודם לכן מים בשיעור רביעית וקידשו במקצתם.

### שיעור המים בקידוש עצמו: האם הוא טעון רביעית הלוג?

בברייתא נאמר: "כל הכלים מקדשין, בין שיש בהן רביעית בין שאין בהן רביעית, ובלבד שיהיו כלי שרת". רש"י (ד"ה בין שאין) כותב: "ואע"ג דליכא שיעורא גבי נטילת ידים, לגבי קידוש לא בעינן שיעור". אולם תוס' (ד"ה בין) תמהים, כיצד יתכן שקידוש יהיה קל מנטילת ידים? ומתרצים, שמדובר במקרה שהיה בכלי זה שיעור רביעית בתחילה ואחר כך נחסרו המים, וכיוצא בזה כשר גם בנטילת ידים, כמבואר בגמ' בחולין (קז,א), "דקאתו משיירי טהרה"<sup>16</sup>.

15. אכן, במרכבת המשנה ובצפנת פענח הנ"ל הערה 11 כתבו במפורש שהשיעור מעכב משום שבהעדרו אין זה 'כיוור'.

16. לשון תוספות בקושייתם: "למאי דקס"ד בלא קודח יש תימה דגרע מנטילת ידים", ודבריהם צריכים ביאור, מדוע התמיהה היא דווקא לפי הסלקא דעתך וכיצד

שבכיוור יהיו מים בכמות הראויה למספר כהנים, ומכיוון שדין זה מתקיים כהלכתו – ניתן לקדש גם בכלי קטן יותר, אבל אם הכיוור עצמו נחסר – חובה לקיים את ההלכה לתת מים רבים בכיוור<sup>13</sup>.

ג. יש להוכיח שנדרש שיעור ד' כהנים בכל פעם ופעם, ממאמרו של ריש לקיש: "כל המשלים למי מקוה – משלים למי כיוור", ופירש רב פפא (וזה מסקנת הסוגיה), שהכוונה לדין "נתן סאה ונטל סאה" (שהחליף בהדרגה את מי המקוה במי פירות), שמועיל במקוה עד רובו. "משלים למי כיוור" היינו לשיעור ד' כהנים, כפירוש רש"י והראב"ד והמאירי הנ"ל, ואם כן יש לשאול, היכי דמי עניין "נתן סאה ונטל סאה" בכיוור? הרי משעה שהיו בו מים כדי ד' כהנים – לא אכפת לנו בחסרון השיעור, ואם כן פשיטא שיהיה כשר!

ד. לשון הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ה,יג): "כמה מים צריכים להיות בכיוור? אין פחות מכדי לקדש ממנו ארבעה כהנים". לא כתב "כמה מים ימלאו בכיוור", אלא "צריכים להיות", ומכאן הבינו אחרונים שזהו שיעור תמידי, בכל קידוש וקידוש<sup>14</sup>. גם בפירוש המשנה (זבחים ב,א) סתם וכתב: "ולא יהו המים שבכיוור פחות מכדי לארבעה כהנים", וכתב זאת כחלק מדיני הקידוש הרגיל, עיין שם, ומשמע שכך הוא בכל הקידושים.

אולם בפירוש המשנה ביומא (פ"ג מי"א) משמע אחרת, מביאור הרמב"ם לעניין המוכני: "עשה כלי חול שיהיה בו המים תמיד, ויורד מאותו הכלי לכיוור כדי הצורך ראשון ראשון" (ראה במערכה הקודמת על שיטתו המיוחדת בעניין זה). כלומר, שכל כהן הרוצה לקדש צריך תחילה להעביר מים מהמוכני לכיוור ואחר כך לקדש, וכך לא נשארו מים שנפסלו בלינה. אם בכיוור צריך שיהיו כל הזמן כדי ד' כהנים, מה הועילו חכמים בתקנתם? הרי בסוף היום יישארו כדי ג' קידושים! (שו"ת חבלים בנעימים סי' קז).

נמצא, אפוא, שמפשטות הגמ' ודברי תוס' נראה שכמות המים כדי ד' כהנים נצרכת בכל קידוש וקידוש, ושיטת הרמב"ם בזה איננה ברורה.

### האם שיעור ד' כהנים מעכב?

בליקוטי הלכות (יג,א) בזבח תודה ד"ה כל כיוור) כתב, שמסתבר ששיעור ד' כהנים אינו מעכב, ובדיעבד הקידוש כשר אפילו אם לא היו בכיוור מים בכמות זו, ואפילו בכלי קטן שאינו ראוי להכיל כמות כזו. לעומתו, במנחת חינוך (מצודה קו) נוקט ששיעור זה מעכב, כיוון שנלמד מפסוק. אפשר שנחלקו בשאלה האם בדיני קידוש ידים ורגלים בעינן "שנה עליו לעכב" (דן בזה בבית הלוי ח"א סי' ה אות ו-ז). מסתבר גם, שהמחלוקת נובעת מתפיסת יסוד הדין: בליקוטי

13. מצד אחר יש לפרוץ את הקל וחומר, שכן יתכן שחשיבות השיעור הקטן הבא מן הגדול הוא דווקא כשהשיעור הגדול עדיין קיים כנגדו, ומוכיח עליו שבא מן הגדול, עיין כיוצא בזה בברכות לז,ב ורש"י ד"ה הב"ע.

14. יריעות שלמה; יכהן פאר כא,ב; שפת אמת כב,א.

ומקפידים בה בכל תנאי הנטילה כבשעת סעודה, ומשמע, גם לעניין שיעור רביעית (ובניגוד למה שיוצא מהרשב"א בחולין הנ"ל, וצריך עיון כיצד הסביר את הסוגיה כאן). וכן כתבו בפמ"ג (סי' ד א"א סק"ד) ובשו"ע הרב (שם ס"א) ובמשנה ברורה (שם סקט"ו), על פי טעם זה. כמו כן כתב במשנה ברורה (סי' קכח סקכ"א, בשם הישועות יעקב) שכהנים הנושאים כפיהם צריכים ליטול ידים מרביעית, דומיא דקידוש ידים ורגלים לעבודה.

ראיה גדולה לשיטת רש"י מן התוספתא בידים (א,ב): "הנטול ידיו [במקדש]<sup>20</sup> צריך ליטול מי רביעית, וקידוש ידים ורגלים במקדש אין לו שיעור"<sup>21</sup>.

#### הראב"ד: שיעור הקידוש יותר מרביעית

הגמ' אומרת: "כל המשלים למי מקוה משלים למי כיוור... למעוטי נתן סאה ונטל סאה, דתנן מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות, ונתן סאה ונטל סאה – הרי זה כשר... עד רובו". הראב"ד בבעלי הנפש (שער המים, מהדו' הרב קאפח עמ' קח) מפרש את הגמרא: "שאם נתן לכיוור לוג מים שאובים, ונטל מהם לוג אחד מן המים שמלא מן המקוה, כשרים"<sup>22</sup>. הראב"ד נוקט "לוג" כדוגמא למידת מים הפחותה משיעור ד' כהנים, ואף מ'רוב שיעור ד' כהנים" (שהרי במקוה החלפת המים כשרה רק "עד רובו"), ומכאן שלדעתו שיעור הקידוש לכהן יחיד הוא לפחות חצי לוג.

כמו כן עולה מדברי הראב"ד בהלכות נטילת ידים (בשו"ת, סי' כג): "ומה שאמרו במים ראשונים שצריכין כלי וכח אדם, לא ידעתי מאין יצא להם. ואיפשר כי הכלי למדוהו מקידוש ידים ורגלים, שהיה מן הכיוור, אבל כח אדם לא ידעתי מאין. ונראה לי משום דלא איפשר הוא, שאי אפשר לרביעית אם לא יבואו מכח אדם שלא יתפור ממנו לבטלה, ונמצא רביעית חסר מעל גבי ידיו". מלשונו מבואר שבכיוור לא היה כח גברא (ראה על כך במערכה מג), ואם כן יש לשאול על טעמו "שאי אפשר לרביעית... שלא יתפור", מדוע אם כן בקידוש אין צורך בכח גברא, כמו בנטילת ידים? על כרחנו התשובה היא, שבקידוש לא נאמר שיעור רביעית, ושיעור המים בקידוש גדול יותר, כך שגם אם לא יהיה בכח גברא – יבואו מספיק מים לידיו.

בליקוטי הלכות (זבח תודה ד"ה בקודח) כתב כיוצא בזה,

נראה שרש"י לא יכול היה לפרש כתוס', על פי פירושו לברייתא: "כל הכלים מקדשים – מים שנתקדשו בהן לקדש את הידים ורגלים". לדעתו מדובר על קידוש המים לקראת קידוש הידים והרגלים, ולפיכך החידוש ב"אין בהן רביעית" הוא אפילו אם מלכתחילה היה בכלי פחות מרביעית. מבחינה מהותית, נראה שלדעת רש"י קידוש אינו דומה לנטילת ידים: הנטילה נועדה לטהרה ולכן נדרש בה שיעור מסוים שיש בכוחו לטהר, כעין מקוה<sup>17</sup>. לעומת זאת הקידוש נועד לנקיון הגוף כהכנה לעבודה, או להתקדשות הכהן על ידי רחיצתו במים קדושים, ולפיכך אינו תלוי בשיעור מסוים (עיינין קרן אורה ד"ה כל).

יש להעיר עוד על תוס', שבדין "שיירי טהרה" בנטילת ידים מצאנו מחלוקת ראשונים: שיטת הרמב"ן והרשב"א (חולין שם), שלא הותר ליטול ידים בפחות מרביעית אלא אם כן מדובר בשניים שנטילים בקילוח אחד מרביעית, וידי השני תחת ידי הראשון, כך שאל ידי התחתון מגיעים מים פחות מרביעית. ושיטת רש"י ורוב הראשונים, שמדובר אף בשניים שנטילים בזה אחר זה, והשני נטל ממה ששייר הראשון בנטלה (עיינין שו"ע או"ח סי' קס ס"ג וביאור הלכה ד"ה ויש מתירין). לשיטת הרמב"ן והרשב"א אין מקום לתירוץ תוס' כאן, שכן הברייתא מדברת על כלי שיש בו פחות מרביעית, ולא על קידוש שבו הגיעו לידי הכהן מים פחות מרביעית. נמצא שהרמב"ן והרשב"א יסברו כרש"י, שאין דין לקדש מרביעית<sup>18</sup>.

שיטת תוספות ששיעור הקידוש הוא רביעית הלוג נתמכת ממקורות בכתבי הגאונים. כך לשון הראב"ן (חולין סי' רעא): "כלי היה במקדש נטלא שמה וממנה נטלין ידים ממי כיוור ומחזקת רביעית הלוג... וכן פירש מר רב היי גאון", וכן בתשובת הגאונים (בספר מעשה רוקח סי' נד, מובאת בתורה שלמה במילואים לפרשת כי תשא, סי' ו) בשם רב שרירא גאון<sup>19</sup>.

עוד משמע כן בדברי הפוסקים בעניין נטילת ידים בשחרית. בטעמה של נטילה זו כתב הרשב"א (בשו"ת, ח"א סי' קצא): "לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה... ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיוור קודם עבודתו". וכתב זאת בנימוק לכך ש"נהגו בכל מקום לברך בשחר על נטילת ידים

18. מלבד זאת, הרמב"ן והרשב"א בחולין תמהו על טעמו של היתר זה של "שיירי טהרה", וכתבו שהוא קולא בדברנו, וממילא לא שייך לאומרו בקידוש ידים ורגלים דאורייתא.

19. עוד על שיטת הגאונים ראה מערכה לו ושם הערה 11.

20. מילה זו מופיעה בחלק מכתבי היד, ובמקבילה בירושלמי בחגיגה פ"ב ה"ה (ושם פירשו שהכוונה לנטילת ידים לאכילת קדשים, שאמנם במשנה שם נאמר שלקודש אם נטמאו ידיו יש להטבילן במקוה, אבל בתוספתא מדובר במי שידי טהורות, או בחולין שנעשו על טהרת הקודש).

21. הובאה בקרן אורה כאן, ועל פיה הכריע כפירוש רש"י. בתורה שלמה (מילואים לפרשת כי תשא סי' ז) פירש ש"אין לו שיעור" למעלה, כלומר שלא די ברביעית.

22. לדיון בשיטתו המיוחדת בעניין פסול מים שאובים בכיוור עיינין להלן מערכה מת.

היא סרה בתירוץ "בקודח"? רש"י פירש "בקודח" שמחבר את הכלי הקטן לכיוור, ולפירושו אכן סר הקושי, שכן הכלי הקטן משמש רק ליציאת המים, ולאמיתו של דבר יש כאן כלי גדול ובו כמות גדולה. אולם תוס' פירשו ש"בקודח" היינו ששואב בכלי הקטן מן הכיוור, ואם כן לכאורה השאלה עומדת במקומה, כיצד ניתן לקדש מהכלי הקטן? יש שפירשו, שדברי תוס' "למאי דקס"ד" היינו על פי פירוש רש"י (ליקוטי הלכות; שפת אמת), ובהתרת הקודש כתב, שתוס' סוברים שהשואב בכלי קטן מכלי גדול - אף הוא נחשב "שיירי טהרה", ואין צורך שתהיה רביעית באותו כלי עצמו שממנו נטל. דין זה שנוי במחלוקת ראשונים: המאירי (קונטרס בית יד, שער שלישי) סובר שדין "שיירי טהרה" נאמר רק בכלי שממנו נטלו, ואילו בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' קלה) חולק בדבר, ומחשיב את המים כ"שיירי טהרה" גם כשהועברו לכלי אחר.

17. בפרט הדבר מובן על פי הדעה שרביעית מספיקה למקוה לכלים מדאורייתא, ראה מערכה מז.

גודלו של הקיתון נוכל לאמוד גם את מידת המים בקידוש. במשנה תמיד (פ"ג מ"ו ומ"ט) הוזכר כוז, ש"דומה לקיתון גדול של זהב", המשמש לדישון המנורה. הרשב"א (בתשובה, ח"א סי' עט) מבאר שהכוז מכיל את השמן החדש הניתן במנורה בהטבת הנרות<sup>23</sup>. כמות השמן היא שלושה לוגין וחצי (מנחות פ"ט מ"ג), וזהו "קיתון גדול", ומכאן שקיתון בינוני הוא כשניים-שלושה לוגין, דהיינו עד ליטר אחד, ובזה די לקידוש.

מנסיונות שנערכו במכון המקדש נראה שליטר אחד אכן מספיק לקידוש ידים ורגלים. לפיכך בכיור שנעשה במכון המקדש, שמורכב משנים עשר תאים המיועדים לקידוש ידים ורגלים, כל תא מכיל ארבעה ליטר, כדי קידוש לארבעה כהנים.

### סיכום

רבי יוסי ברבי חנינא קובע שאין לקדש מכיור שאין בו כדי שיקדשו ממנו ארבעה כהנים. מדברי הרמב"ם ועוד ראשונים נראה שלא די בכך שהכיור יהיה ראוי להכיל שיעור זה, אלא שבפועל יהיו בו מים בכמות זו, ונחלקו אחרונים בדעת רש"י בשאלה זו.

מדברי תוס' נראה שלדעתם שיעור זה צריך להיות בכל קידוש וקידוש, ולא די בכך שבתחילת היום ימלאו את הכיור בשיעור הנצרך לד' כהנים, וכן נקטו כמה אחרונים בדעת הרמב"ם. נראה שלדעתם בהעדר כמות זו אין על הכיור שם 'כיור'. אולם בטהרת הקודש ובליקוטי הלכות כתבו שלאחר שנתמלא הכיור בשיעור זה – יכולים לקדש בו גם כשיתמעט מן השיעור, מאחר שמימיו כבר נתקדשו. עוד נחלקו אחרונים האם שיעור זה מעכב (מנחת חינוך) או לא (ליקוטי הלכות).

לגבי שיעור המים לקידוש אחד, דעת רש"י שניתן לקדש בפחות מרביעית, וכן מפורש בתוספתא. אולם תוס' מצריכים רביעית, כנטילת ידים, וכך נראה בשיטת הגאונים ובדברי הפוסקים. מהראב"ד נראה שאמד את השיעור הנדרש בחצי לוג לפחות. הקיתון של זהב, ששימש את הכהן הגדול לקידוש ביום הכיפורים, הכיל כנראה עד ליטר אחד, והנסיון מלמד שזהו שיעור סביר לקידוש ידים ורגלים. מכאן ששיעור כדי ד' כהנים הוא ארבעה ליטר לכל היותר.

אפילו לדעת רש"י ותוספות: "בין לפירוש רש"י ובין לפירוש התוספות, איך אפשר דבפחות מרביעית מים יהיה די לקידוש יו"ר? הלא קיימא לן דלקידוש בעינן דווקא עד מקום חיבור היד והזרוע וברגלים עד הסוכך... ואיך די במיעוט מים כזה? אבל האמת נראה, דברייתא אשמועינן דאף שהכלי קטן שאין בו אפילו שיעור רביעית מכל מקום מהני... אבל לעולם דצריך ליקח עוד מים להשלים הקידוש".



כוז לדישון המנורה. אחד מכלי השרת ששימשו להטבת הנרות הוא הכוז (מימין הציור), שמכיל את השמן החדש, ושיעורו שלושה לוגין ומחצה. במשנה נאמר שהוא בגודל "קיתון גדול", וניתן לאמוד על פיה את גודלו של קיתון בינוני ששימש לקידוש ידים ורגלים לכהן הגדול ביום הכיפורים.

### כמות המים בקיתון של זהב

במשנה ביומא (פ"ד מ"ה) נאמר, שהכהן הגדול ביום הכיפורים קידש את ידיו ורגליו מקיתון של זהב. מבירור

## מערכה מז. קידוש בכלי שרת אחר מלבד הכיור (כא, ב-כב, א)

בכלי שרת אחרים, ויש לברר בעניין זה כמה שאלות: האם אפשרות זו קיימת רק כאשר המים באותו כלי שרת נשאבו

ראשונים, עיין רש"י בשמות ל, ח ויומא יד, א ד"ה ומטיב, שסובר שבבוקר רק הסירו את השמן הישן, לעומת הרמב"ן במלחמות ריש יומא, שסובר שעיקר ההטבה היא נתינת השמן החדש.

**בתורה** הוזכר הכיור ככלי שנועד לקידוש הידים והרגלים. הגמרא מביאה ברייתא המלמדת שניתן לקדש גם

<sup>23</sup>. יש שפירשו אחרת, שהכוז נועד לקבלת שאריות השמן הישן והפתילה והאפר, ואם כן שיעורו קטן יותר. אבל מכמה מקורות נראה שלקיתון יש פיה גבוהה וצרה, ואיננו מתאים ככלי קיבול לפסולת. דיון זה קשור לשאלה נוספת, האם הטבת הנרות בבוקר היא רק ניקוי השמן הישן או גם נתינת שמן חדש, והדבר שנוי במחלוקת